

civil liability of students; systematization of theoretical and empirical data to substantiate the psychological and pedagogical bases of its formation. The leading strategy of research of innovative pedagogical technologies was their conformity to conceptual approaches to personality maturity: in the humanistic (A. Maslow) and phenomenological (K. Rogers) directions of the theory of personality and adaptation of students to the normative requirements of civil society. The methodological basis of innovative pedagogical technologies, grouped according to the leading features of the stage of adaptation of pupils to the normative requirements of civil society, were: technologies of traditional school education, which provide continuous emotional influence of the teacher's personality on the pupils by means of pedagogy of requirements; a technology of pedagogy of cooperation, in which the subjects and objects of the educational process are united in the mutual educational activity in the pedagogy of relations of mutual understanding and mutual assistance; technology of teaching subjects that forms a person, for which each student learns under two programs: the educational space of the general educational institution and the external educational space of the local social environment. Developing the capacity for unbiased perception of reality, tolerance, the ability to adapt, accepting oneself, others as they are, focusing on transpersonal problems that stand above the immediate problems of the individual, expressing public interests and aspirations to help others, Humanity (A. Maslow) and phenomenological (K. Rogers) directions of the theory of personality was carried out by: a technology of pedagogy of cooperation whereby the fundamental civil rights and responsibilities of all participants in educational activities are determined by the values that each of them must preserve and convey to others; the concept of civic education in the technology of its integration, the task of which is to teach the recognition of public structures of different types, to think of political alternatives, to cultivate tolerance of other political opinions and the readiness for responsible civic actions. The prospect of further explorations in this area is a pilot test of the effectiveness of the system of innovative pedagogical technologies of formation of civil responsibility of students of primary school.

Key words: *civil responsibility; primary school; formation; innovative pedagogical technologies.*

Одержано 03.09.2019

УДК 373.2.015.31:[17.022.1:7]

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2019.74.196643>

ОКСАНА ШИКИРІНСЬКА

ORCID: 0000-0002-4424-4627

(Вінниця)

Place of work: *Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Country: Ukraine*

Email: *shikiroksana@gmail.com*

ВПЛИВ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті актуалізовано значення музичного виховання у формуванні морально-естетичної культури дітей дошкільного віку. Проблема музичного виховання у формуванні морально-естетичної культури особистості дитини стає надзвичайно актуальною, оскільки єдність загальної та естетичної культури передбачає створення багатокультурного освітнього простору.

Здійснено теоретичний аналіз використання музичної освіти у процесі формування морально-естетичної культури дітей дошкільного віку. Доведено, що музичний розвиток дошкільника потужно впливає на збагачення духовного світу особистості – процес становлення та розвитку музичних здібностей на основі природних задатків, формування основ музичної культури, творчої активності, емоційної сфери, удосконалення мислення, чуттєвості до краси в мистецтві та житті.

Підкреслюється пріоритетність проблеми музичного виховання, значення формування музично-естетичних орієнтацій дітей та його вплив на розвиток культури особистості в цілому. Встановлено, що специфічний вплив музичного виховання на формування морально-естетичної культури особистості пов'язаний, насамперед, з розвитком емоційної чутливості дітей дошкільного віку (моральний аспект); усвідомлення прекрасного в житті (естетичний аспект), а також особливою близькістю морального та естетичного, адже аморальні вчинки не можуть вважатися прекрасними. Виховувати в дітей морально-естетичні почуття є надзвичайно важливим завданням, оскільки вони є дієвою силою, яка стимулює духовну та творчу потенцію кожної дитини, розвиток її психічних процесів та інтелекту.

Визначено основні засади формування морально-естетичної культури дітей дошкільного віку та завдання музичного виховання дітей. Розкрито специфіку впливу музики на моральність людини. Розкрито поняття музичного мистецтва в соціальному та культурному контекстах. Зосереджується увага на вікових особливостях музичного розвитку дошкільнят. Охарактеризовано компоненти музичного виховання дітей дошкільного віку.

Ключові слова: *морально-естетична культура; музичне мистецтво; музичне виховання; діти дошкільного віку*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Формування культури підростаючого покоління є головним завданням сучасної мистецької педагогіки. Соціокультурна ситуація підвищеного інтересу до музики, інтенсивність контакту з нею дітей з раннього віку зумовлюють необхідність удосконалення педагогічних процесів духовного розвитку особистості засобами музичного мистецтва, пошуку шляхів реалізації його виховного впливу (Шикирінська, 2009, с. 131). Залучення дітей дошкільного віку до музики не лише акумулює естетичний потенціал особистості, а й мобілізує її духовні ресурси, сприяє формуванню культури особистості в цілому.

Сучасний освітній процес розуміється сьогодні як «людинотворчий, духотворчий, культуротворчий» (Г. Шевченко), отже зростає важливість формування морально-естетичної культури особистості як показника її розвитку. Перебудова системи освіти України, спричинена утвердженням її нової гуманістичної парадигми, актуалізує потребу нових теоретико-концептуальних підходів до проблеми формування морально-естетичної культури підростаючого покоління як вагомої складової загальної культури особистості та набуває пріоритетного значення в умовах оновлення соціально-економічного та духовного життя держави. Концептуальні положення Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Законів України «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», Базового компоненту дошкільної освіти окреслюють шляхи реформування змісту освіти, визнають необхідність забезпечення естетичного розвитку особистості, оволодіння цінностями різних галузей мистецтва, зокрема музики. Пріоритетність проблеми музичного виховання актуалізується важливістю формування музично-естетичних орієнтацій дітей та його вплив на розвиток культури особистості в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема єдності морального та естетичного виховання відображена в численних працях стародавніх (Сократ, Платон, Арістотель) та сучасних філософів та педагогів (Г.Ващенко, Г.Сковорода, І.Франко, А.Макаренко, В.Сухомлинський та ін.). Обґрунтуванню ролі мистецької освіти як засобу художньо-естетичного розвитку особистості присвячені дослідження Л. Масол, Н. Миропольської, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової та ін. Науковцями доведено, що музичний розвиток дошкільника потужно впливає на збагачення духовного світу особистості – процес становлення та розвитку музичних здібностей на основі природних задатків, формування основ музичної культури, творчої активності, емоційної сфери, удосконалення мислення, чуттєвості до краси в мистецтві та житті.

Мета статті – висвітлення сутності та виявлення специфіки формування морально-естетичної культури особистості дошкільника засобами музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку соціологів, сучасне музичне мистецтво перетворилося в акустичний супровід, своєрідний «акомпанемент» повсякденної діяльності людини. Результати соціологічних досліджень свідчать, що у структурі ціннісних орієнтацій дітей різних вікових груп музика посідає сьогодні одне з найперших місць, а за обсягом «споживання» випереджає всі види мистецтва. При всій розмаїтості напрямків сучасної системи освіти наполегливо наголошується на важливості музичного виховання для всіх дітей без винятку, на його значенні для розвитку мислення, уваги, пам'яті, уяви, волі; вихованні емоційної та душевної чуйності, морально-естетичних потреб та ідеалів – тобто формуванні всебічного розвиненої особистості (Груздова, 2011, с. 84). Недарма Й. Гете стверджував: «Ми обрали важливою складовою виховання музику, оскільки від неї розходяться шляхи в усі напрямки» («Вільгельм Майстер»). Як зазначав В. Сухомлинський, «емоційність природи, властива морально і естетично вихованій людині, виражається в тому, що серце стає сприйнятливим до доброго слова, повчання, поради, напуття. Якщо ви хочете, щоб слово вчило жити, щоб ваші вихованці прагнули до добра, – виховуйте тонкість, емоційну чуйність юного серця. Серед численних засобів впливу на юне серце важливе місце належить музиці» (Сухомлинський, 1976, с. 169). Видатний педагог-гуманіст наголошував на важливості музичного виховання як першооснови у вихованні людини: без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина є прекрасним створінням, а це переконання, є, по суті, основою емоційної, естетичної, моральної культури. Тому надзвичайно важливим є прилучення дітей змалечку до непохитних моральних та естетичних засад високої музики. *Музичне виховання* відіграє важливу роль у формуванні духовних потреб людини, її інтелекту, моральних уявлень, розвитку емоційного сприйняття та естетичної оцінки життєвих явищ. На жаль, музичне виховання доволі часто обмежується, як не дивно, лише тренуванням ока. Це пов'язано з тим, що дітям здебільшого пропонують візуальне сприймання музики у процесі демонстрації різноманітних ілюстрацій, зображень, картин тощо, замість того, щоб надати їм змогу емоційно сприйняти і пережити саме звучання музичного твору. Лише таке сприймання музики дітьми по-справжньому закладатиме й виховуватиме в них основи морально-естетичної культури.

Під *морально-естетичною культурою* дошкільників розуміємо сукупність послідовних дій, спрямованих на залучення дітей до морально-естетичних цінностей мистецтва, які містять у собі моральні та естетичні знання законів існування і створення краси; моральні норми суспільства; сформованість ціннісних орієнтацій та мотивів саморозвитку морально-естетичних потреб; сформованість естетичних почуттів, емпатії, толерантності; здатність до рефлексії та саморегуляції; спрямованої на становлення і розвиток їхньої соціальної активності (Жученко, 2017, с. 10). Музика викликає у дітей безліч різних почуттів, думок, емоцій. Специфічний емоційний вплив музики реально уможливило створення єдності естетичних, моральних та етичних уявлень і проявів; проте, не будь-яка музика здатна стимулювати виховання естетичних почуттів та впливати на формування особистісних рис кожної дитини: низькопробна, розважальна музика, яка нині панує у медійному просторі, позбавлена всякого художнього змісту, подекуди має відкрито нецензурні тексти, а отже, не може бути доступною, тим паче використаною у вихованні дітей. Нині неабиякі труднощі в сфері музичного виховання створює масований наступ розважальної музики: діти знаходяться під тиском інтернету та телебачення, які переважно наповнені легкою та переважно низькопробною музикою, без смаку і моралі. На жаль, місце музики в моральному вихованні дітей дотепер зазнавало тенденції до все більшого його звуження, втрати пріоритету та самостійної цінності. Надзвичайно важливо, щоб дія та вплив мистецтва на особистість людини починалися якомога раніше, з раннього дитинства. Виховання з ранніх років здатності глибоко відчувати і розуміти мистецтво впливає на те, що у подальшому житті зберігається любов людини до мистецтва, воно має значний вплив

на формування естетичних почуттів і смаків людини (Науменко, 2014, с. 98). Проведені у Німеччині музично-психологічні дослідження довели, що музичний розвиток дітей раннього віку відбувається більш інтенсивно, аніж прийнято думати. Дослідження також засвідчили, що вік дев'яти років є вирішальним для розвитку в дітей естетичних почуттів, і те, що не було розвинуто в дітях до цього часу, надолжити практично неможливо.

Музика є одним з небагатьох аспектів виховання, що залежить від звукової інформації, хоча й не пов'язана надто тісно з мовленням. Це дає змогу починати музичне виховання дитини з дня її народження і навіть, як уже доведено, у пренатальний період. Сучасна дитина піддається різноманітним музичним враженням вже з раннього дитинства, «з коліски», тому виникає загроза того, що справжні визначальні враження можуть не потрапити на плідовитий ґрунт. Водночас естетичне виховання музикою не слід розглядати як певну «педагогічну розкіш», яку можна дозволити лише тоді, коли засвоєні інші ланки освіти і виховання. Якщо проґавити сенситивний період естетичного, етичного і морального виховання засобами музики – того музичного виховання, яке нічим не можна замінити – то всебічність загального виховання особистості постане під питанням. Адже в такому разі, наприклад, в майбутньому не може мати місце жодне духовне, естетичне та етичне виховання (Комісарова, 2005, с. 15). Вирішальним віком, коли дитина привчається до музичного мистецтва, є перші *три роки* від народження. Саме у цьому віковому періоді дитина виявляє не лише свої музичні здібності, а й підсвідомо проявляє в музиці свою індивідуальність та емоції, виражає їх. Від народження до трьох років дитина обов'язково має засвоїти музично-поетичну наповненість та красу українського фольклору, зокрема таких жанрів, як колискові, забавлянки, утішки, небилиці тощо. Неабияку роль у процесі морально-естетичного виховання дітей відіграє й використання різноманітних казок, в яких закладене ядро вищої мудрості про стосунки і поведінку звірів та птахів, людей і тварин, що закладає у свідомість дитини поняття «добра» і «зла», «правди» і «брехні», «прекрасного» і «потворного», інтерпретовані діями конкретних персонажів, зокрема й самої людини. Лише в алегоричній формі і образах природи результативніше вдається вплинути на підсвідомість дітей, оскільки в казці присутні дія, переживання, а не просто слова. До того ж казки про тварин легші для дитячого сприйняття і переживання. Скажімо, народні казки «Колобок», «Заєць та їжак», «Коза-Дереза», «Чарівна сопілка» виховують у дітей морально-етичні принципи, естетичні почуття, розвивають можливість самовираження через виконання певних ролей (Науменко, 2014, с. 7). Неодмінними компонентами музичного виховання дітей дошкільного (зокрема *шестирічного*) віку обов'язково мають бути слухання музики, творення музики, музичування в ансамблях та оркестрі, імпровізація. Окрім того, діти цього віку спроможні об'єктивно оцінити музичну діяльність своїх товаришів, визначити рівень їхнього виконання, надати певні зауваження, допомогти тощо. Вирішальну роль у цілеспрямованому формуванні культури особистості дитини відіграє художня діяльність з акцентуванням на емоційне, творче сприйняття музики, на збагачення музичного слуху та музичного досвіду дітей, що необхідно не тільки професіоналам, але й всім людям без винятку, адже сприяє формуванню активного творчого ставлення людини до праці, до життя загалом. Розвиток дітей не має відривати їх від навколишнього соціального середовища. Тому так важливо закладати міцний природний фундамент виховання музикою в той час, коли організм відкритий для цього. Тут велике значення мають музична та естетична атмосфера в сім'ї, де співають, музикують з дитиною та в закладах освіти, де часто звучить живе виконання на інструменті, класичні музичні твори, здійснюються театралізовані постановки музичних казок тощо.

Для розвитку естетичного смаку, формування «імунітету проти низькопробності», аби естетичне сприймання дійсності дітей дошкільного віку та їхні моральні якості не деградували, перед музичним вихованням дошкільнят поставлені *завдання* виховувати інтерес і любов до музики; збагачувати дітей музичними враженнями у процесі ознайомлення з різноманітними творами; розвивати творчі здібності дітей у різних видах музичної діяльності (спів, слухання музики, музично-ритмічні рухи, гра на музичних інструментах); сприяти вихованню та формуванню музичного смаку; впливати на всебічний розвиток дитини у процесі музичної діяльності; розвивати творчу активність дітей у різних видах музичної діяльності. Процес формування морально-естетичної культури дошкільників засобами музичного виховання має будуватися на таких основних *принципах*: особистісної спрямованості на створення оптимальних педагогічних умов для музичного розвитку; ретельного відбору матеріалу відповідно до вікових особливостей дітей; інтеграції різних видів музичної діяльності дітей та напрямків виховної роботи; «від простого до складного»; максимального використання розвивального потенціалу дитини в музичному розвитку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, специфічний вплив музичного виховання на формування морально-естетичної культури особистості пов'язаний, насамперед, з розвитком емоційної чуйності дітей дошкільного віку: розуміти стан або співпереживати іншій живій істоті, відгукуватися співчуттям, ніжністю, жалем, а також радістю за іншого (моральний аспект); усвідомлення прекрасного в житті: відчувати насолоду від зустрічі з прекрасним або обурення під час зустрічі з потворним (естетичний аспект), а також особливою близькістю морального та естетичного, адже аморальні вчинки не можуть вважатися прекрасними. Виховувати у дітей морально-естетичні почуття є надзвичайно важливим завданням, оскільки вони є дієвою силою, яка стимулює духовну та творчу потенцію кожної дитини, розвиток її психічних процесів та інтелекту. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні ролі вихователя та співпраці з батьками у процесі формування морально-естетичної культури дошкільників засобами музичного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Груздова И. Музыкально-эстетическая культура детей дошкольного возраста: сущность и пути формирования. *Дошкольное воспитание*. 2011. № 2. С. 79–88.
- Жученко Є. В Історико-педагогічний аналіз проблеми взаємодії морального й естетичного феноменів у вихованні особистості. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Вип. 37(3), т. II (22). Тематичний випуск «Міжнародні Челпановські психолого-педагогічні читання». 2017. С. 7–14

- Комісарова Л. М. Дитина у світі музики. *Дитина в дитячому саду*. 2005. № 1. С. 13–18.
- Науменко С. Музичне мистецтво: предмет освіти чи виховання? *Музичний керівник*. 2014. № 2. С. 4–10.
- Сухомлинский В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 1. 654 с.
- Шикирінська О. А. Художньо-естетична освіта як невід'ємна складова фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів. *Теорія і методика мистецької освіти* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 8 (13). С. 130–134.

REFERENCES

- Gruzdova, I. (2011). Muzykal'no-esteticheskaya kul'tura detei doshkol'nogo vozrasta: sushchnost' i puti formirovaniya [Musical and aesthetic culture of preschool children: essence and ways of formation]. *Doshkol'noe vospitanie [Preschool education]*, 2, 79-88 [in Russian].
- Komissarova, L. M. (2005). Dytna u sviti muzyky [A child in the music world]. *Dytna v dytiachomu sadu [Child in kindergarten]*, 1, 13-18 [in Ukrainian].
- Naumenko, S. (2014). Muzychne mystetstvo: predmet osvity chy vykhovannia? [Musical art: subject of education or upbringing?]. *Muzychnyi kerivnyk [Music director]*, 2, 4-10 [in Ukrainian].
- Shykyrinska, O. A. (2009). Khudozhno-estetychna osvita yak nevid'iemna skladova fakhovoi pidhotovky maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv [Aesthetic education as an integral part of the professional training of the future elementary school teacher]. In *Teoriia i metodyka mystetskoï osvity [Theory and methodology of art education] : Proceedings of the International Scientific Conference* (Vol. 8(13), pp. 130-134). Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Vybrani tvory [Selected Stories]* (Vol. 1). Kyiv: Rad. shk. [in Ukrainian].
- Zhuchenko, Ye. V. (2017). Istoryko-pedahohichniy analiz problemy vzaiemodii moralnoho y estetychnoho fenomeniv u vykhovanni osobystosti [Historical and pedagogical analysis of the problem of the interaction of moral and aesthetic phenomena in the education of personality]. *Humanitarny Visnyk Pereyaslav-Hmelnytskogo Derzhavnogo Pedagogichnogo Universytetu imeni Hryhoriya Skovorody*, 37(3), II (22). *Tematychnyi vypusk «Mizhnarodni Chelpanovsky psykhologo-pedahohichni chytannia» [Thematic issue "International Chelpanov Psychological-Pedagogical Readings"]* [in Ukrainian].

OKSANA SHYKYRINSKA

Place of work: Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Country: Ukraine

Email: shikiroksana@gmail.com

**THE IMPACT OF MUSICAL EDUCATION ON THE FORMATION
THE MORAL AND AESTHETIC CULTURE OF KINDERGARTEN CHILDREN**

The article actualizes the importance of musical education in the formation of the moral and aesthetic culture of preschool children. The problem of musical education in the formation of the moral and aesthetic culture of the child's personality is becoming of utmost urgency, because the unity of the universal and aesthetic culture presupposes the creation of a multicultural educational space.

The theoretical analysis of the use of musical education in the process of formation of moral and aesthetic culture of preschool children is carried out. It has been proved that the musical development of a preschooler strongly influences the enrichment of the spiritual world of the individual - the process of formation and development of musical abilities on the basis of natural inclinations, the formation of the foundations of musical culture, creative activity, emotional sphere, perfection of thinking, sensitivity to beauty in art and life.

The priority of the problem of musical education, importance of formation of musical and aesthetic orientations of children and its influence on the development of personality culture as a whole are emphasized. It is found that the specific influence of musical education on the formation of moral and aesthetic personality culture is related, first of all, to the development of emotional sensitivity of preschool children (moral aspect); awareness of the beautiful in life (the aesthetic aspect), as well as the particular closeness of the moral and the aesthetic, because immoral acts cannot be considered beautiful.

The basic principles of the formation of moral and aesthetic culture of preschool children and the tasks of musical education of children are determined. The specificity of the impact of music on human morality is revealed. The concept of musical art in social and cultural contexts is disclosed. Focuses on the age-related features of the musical development of preschoolers. The components of musical education of preschool children are characterized.

Key words: moral and aesthetic culture; musical art; musical education; preschool children.

Одержано 05.09.2019